

BIODIVERZITET STARE PLANINE

Биологичното разнообразие
на Старата планина

Biodiversity of Stara planina

Въведение

Биоразнообразието като термин от скорошна е дата, влязъл в употреба през 1985 г. Концепцията за биоразнообразието (биологично разнообразие) предполага разнообразие и променливост на гените и разнообразие на екосистемите и живия свят на планетата.

Целта на създаването на този каталог е на едно място да се представят систематични основни данни за представителните растителни и животински видове в областта на Стара планина.

Авторските снимки с кратко описание на всеки прототип осигуряват по-добро вникване в променливостта на флората и фауната. Богато илюстриран, ясен и обобщителен позволява ви да опознаете и лесно да идентифицирате автентичните диви видове. Освен когнитивната функция, целта на каталога е да повиши нивото на информираността за разнообразието на екосистемите и жизненоважната роля на местообитанията на изброените видове.

С този каталог, показващ застрашените и редки старопланински видове, по уникален начин искаме за широката общественост да направим достъпна част от биоразнообразието в региона.

Приоритетната задача на каталога е визуално и словесно представяне на елементи от биоразнообразието на Стара планина, с цел запознаване на общото разнообразие на живия свят и природата.

Публикацията е резултат от синтезирано наблюдение и изследване, представено по автентичен начин. Като такава, тя може да се използва за образователни цели и с цел насърчаване и опазване на горските екосистеми като основа за здравословна околна среда.

Очакваме, че каталогът, материализиран по този начин, ще постигне целта си.

Хората и природата

Истинска привилегия е да се живее близо до Стара планина и да се използват всички предимства, които тя осигурява. Това най-добре знае местното население, но и много други.

Има много примери за връзката между човека и природата, живота, който включва природата като негова незаменима част. В случая с нашия съгражданин Милан Джелич (42) мнозина ще се припознаят. На прага на зрелите си години открива Дойкинци - приказното село намиращо се на склоновете на Стара планина. Допадна му реката, обкръжаващата хармония на селото, природата, беше очарован от околната среда. Той купил парцел до реката и построил къща. С подкрепата на съпругата си прави това, кактото сам казва "единствената правилна стъпка, екологично се възстановил" и довежда семейството си в селото. Неговата идея беше да позволи на децата си да растат в симбиоза с природата, като същевременно укрепил връзките между членовете на семейството си с по-силно насочване един към друг. Той успял в това. Бяга от капаните на градската среда, безсмислието на социалните мрежи и виртуалната реалност, често успоредни животи на членове на семейството си. Новосъздаденият дом в селото, където се намират, когато ангажиментите им позволяват, предлага на децата различен модел на отглеждане, който те с радост приемат. Неговият дом е оазис на мир, креативност и добра енергия.

Видоје Йованович (66) и съпругата му Сура (61) са нови-стари жители на старопланинското село Ръсовци. Прекарвали работния си век в Пирот, първите пенсионни дни са дочакали в родното си село. През последните години те ремонтирали старата си къща и я преобразуват в сграда под наем, категоризират домакинството и предлагат настаняване на гости, които предпочитат етно туризма. Те са намерили адекватен начин за укрепване на домашния бюджет, като същевременно се наслаждават на това. Ежедневно предлагат меню с традиционни ястия: качемак, хляб варняк, пълнени чушки и др. Селската обстановка, приятната атмосфера и гостоприемството са причина за повторно завръщане на гостите в това домакинство. Положителния пример от тези добри домакини започнаха да следят и други жители на селото.

Много институции в града се грижат за Стара планина. Стара планина е дадена от ДП "Сърбияшуме" на ръководството на Горското стопанство Пирот. Обхватът на работата е свързан с подобряване състоянието на съществуващите гори и увеличаване на горския фонд, осигуряване на качествен посадъчен материал, опазване на горските екосистеми (противопожарна защита, незаконна сеч, подобряване на ловната дейност), управление на риболовните води, опазване и подобряване на фауната. Те успешно изпълняват своите задължения и тяхната ангажираност е много видима.

Туристическата организация Пирот има важна роля в популяризирането и промоцията на Стара планина. В рамките на редовните си дейности, тя извършва множество дейности, които имат (ин)директни връзки със Старата планина. ТО Пирот запознава обществеността с интересни дестинации, пещери, водопади, културно наследство, скали, организира екскурзии и рафтинг, риболовни дни и др. Тя е покровител на многобройни събития, популяризиращи старопланинските ценности като панаир на стари ястия, лов и риболов, пчелни продукти, агнешко месо и други. Приносът ѝ е първичен при представянето на селото и развитието на етно туризма в селските домакинства.

Трябва да споменем и много ловни, риболовни сдружения, планински дружества и дружества на любители на природата, чиято роля е в повишаването на екологичната осведоменост и осъществяването на мрежовия маркетинг на Стара планина.

Местното самоуправление Пирот инвестира значително в развитието и опазването на Стара планина. То поддържа съществуващата и изгражда нова инфраструктура, осигурява осветление, събира отпадъци, осигурява водоснабдяване, помага на селските общности, финансово и консултативно, реализира много проекти, свързани със Старата планина.

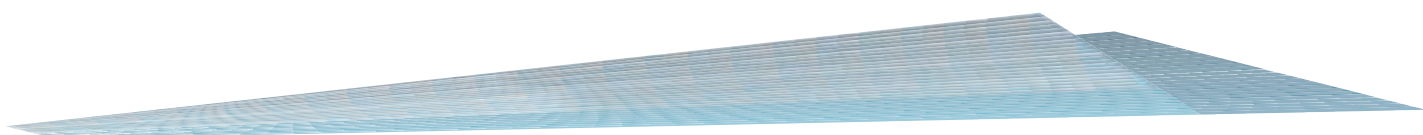
За проекта казаха

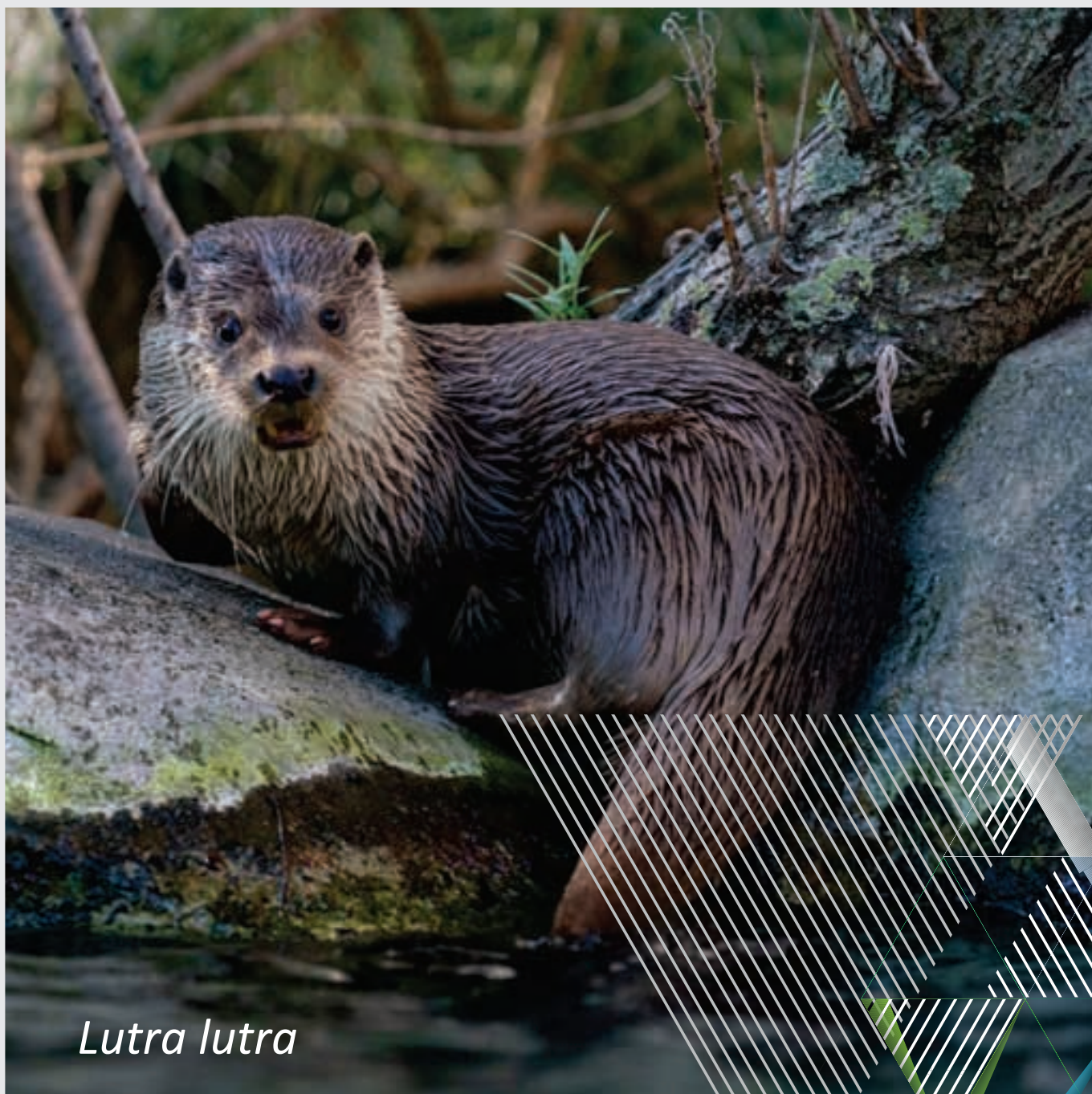
Проектът „Joint cross border initiatives for creation eco friendly region” в рамките на който е създаден този каталог, успешно е реализиран от партньорите по проекта: град Пирот, Център за подкрепа за развитието и инициатива „Новитас” от Пирот и Технологическия институт по аквакултура от Монтана, България. Реализаторите пред град Пирот подчертаха значението на изграждането на екологичен планински лагер, амфитеатър на открито, както и закупуването на модерно оборудване, което ще позволи по-добро запознаване с флората и фауната на Стара планина. Представители на „Новитас” подчертаха важността на теренните изследвания, които предшестваха създаването на брошури и каталози. Същите публикации осигуряват много синтезирани знания, по-добра осведоменост и повишаване на екологичното съзнание. Българските партньори подчертаха, че закупуването на лабораторното оборудване и изграждането на модерно съоръжение в Монтана ще осигурят условия необходими за всички етапи на изкуственото възпроизвеждане на рибите.

Игор Петрович, директор на Горското стопанство Пирот и бивш управител на ПП "Стара планина", казва, че изследването и мониторинга на флората и фауната са довели до повишаване на осведомеността за тяхното значение. В същото време печатането на каталога запознава заинтересованите потребители и дава по-добра представа за редките растителни и защитени видове, чиито местообитания се намират в Стара планина.

Драган Николич, географ и голям любител на природата, в контекста на въздействието на проекта, се позова на значението на екологично чиста околна среда. Специално внимание отдели на опазването на местообитанията, особено на горите, тъй като горите имат голямо значение за населението не само заради използването на дървесни асортименти, но и за екологична функция, спортно-рекреационна, опазване на местообитанията и чрез тях и биоразнообразието. Той подчерта необходимостта от засилване на популяризирането на природните красоти и риболовните и водопадите води на Стара планина.

Мнението на екипа на проекта след проведено теренно изследване е обобщено чрез няколко извода: Стара планина изобилства от богатство на биоразнообразие; отделните растителни и животински видове не са достатъчно проучени и са необходими допълнителни системни изследвания; много видове са силно застрашени и намират се във фаза на изчезване; много видове съществуват само на територията на Стара планина; природните местообитания на растителните и животински видове са относително добре запазени; качеството на въздуха е добро; водният потенциал е задоволителен. Чрез прилагането на законови разпоредби, регламентиращи опазването на околната среда, трябва да се подобрят съществуващите системи за гео и биоразнообразието. Районът на Стара планина трябва да бъде включен в световния списък на защитените територии (Emerald, Natura 2000, UNESCO, Човек и биосфера). Проучванията на биоразнообразието трябва да се извършват непрекъснато и постоянно през по-дълъг период от време, за да се гарантира, че резултатите са валидни и приложими.

Lutra lutra

Photo: Andrea Izzotti

Видра (*Lutra lutra*) - строго защитен вид

Видрата е рядък вид, който живее на Стара планина. Видрата е от семейството порови. Достига дължина (включително и опашката) от 120 до 160 см, височина до 35 см и тежи средно от 7 до 15 кг. Размножителният период е от февруари до септември. Тя донася малки веднъж годишно, а котилото брои средно три млади. Видрата е страхотен плувец и още подобър ловец. Храни се с риби, раци, насекоми, жаби и птици. Понякога в храненето си включва и млади зайци. Местообитанието, което ѝ подхожда, е чиста и незамърсена прясна вода. Тя е широко разпространена в старопланинските реки и потоци. Отговарят ѝ местообитанията на умерени речни и влажни гори. Намира се в река Височица, Топлодолска река, река Темштица и Завойско езеро.

Lynx lynx

Photo: Ondrej Prosicky

Рис (Lynx lynx) - строго защитен вид

Рисът е застрашен и рядък вид в цяла Сърбия, па така и на Стара планина. Той достига дължина от 91 до 130 см, а теглото му варира от 18 до 25 кг. Той има котило веднъж годишно с едно до три малки. Храни се с дребни бозайници и птици. Местообитанията му са смесени гори и речни ждрела. Подходяща за тях е надморска височина до 1500 метра. В района на Стара планина този забележителен хищник е регистриран на различни места. Факторите на уязвимостта му са ловуването, обезлесяването и едновременното засаждане на гори с алохотни видове, намаляването на места за хранене, инвазивното земеделие, неконтролираното строителство и др. Въпреки това, през последните десетилетия популацията на риса леко се увеличава.

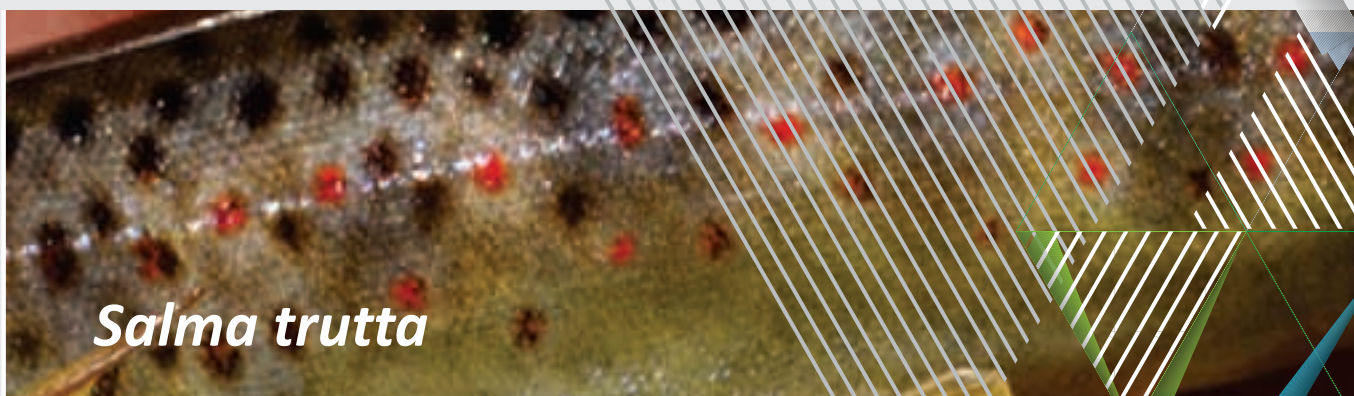
Vormela peregusna

Photo: Achim Prill

Пъстър пор (*Vormela peregusna*) - строго защитен вид

В режима е на постоянна забрана на ловуване. Местообитанията, които му подхождат са области с по-ниска растителност. Пора, заедно с опашката, е дълъг от 29 до 35 см. Височината му е до 15 см, а теглото от 0,3 до 0,6 кг. Веднъж годишно ражда от 4 до 8 малки. Мушкото животно е по-едро и по-голямо от женското. Храни се с гризачи и дребни бозайници, птици и птичи яйца, змии, гущери и риби. В района на Стара планина е забелязан в близост до населените места. Неговата уязвимост е резултат от чувствителността му към замърсяване на околната среда, високата зависимост от хранителните източници, намаляването на хранителната база, високата смъртност на малките, неконтролирания лов и много други фактори.

Salma trutta

Photo: Danko Jović

Поточна пъстърва (*Salma trutta*) - защитен вид

Поточната пъстърва е синоним на чисти и студени планински води. Тялото ѝ е удължено и цилиндрично, покрито с люспи. Гърбът ѝ е чернокафяв, а към бедрата е с по-ярък цвят. Коремът ѝ е перлено бял. По тялото има оранжеви, червени или черни петна, в зависимост от средата, в която живее. Пастървите в чисти, по-малки води с каменисто дъно са с по-ярки цветове. В старопланинските реки и потоци тя достига дължина до 40 см и тегло до 1 кг. Размножава се в прозрачни, студени води (до 15 ° C) богати с кислород (над 10 mg/l). Женската пъстърва може да положи от 500 до 3000 яйца хайвер. Храни се с планктони, насекоми, ларви на насекоми, жаби, раци и по-дребни риби. В района на Стара планина тя се намира в Голема река в размер от 180 до 210 индивида/км, и реките Височица, Темщица, Яловичка и Дойкиншка река.

Rana temporaria

Photo: Danko Jović

Тревната жаба (*Rana temporaria*) - строго защитен вид

Тревнатата жаба в Сърбия се счита за рядък вид. Разпределението ѝ е фрагментирано, свързано с високите планини (с изключение на някои популации в северната част на нашата родина). Това са нашите най-големи планински жаби. Тялото на тревната жаба е с дължина около 11 см, женската жаба е по-голяма и по-здрава от мъжката. Репродуктивният период на този вид е от март до юни месец. Женските лежат 600 и дори 4000 яйца в гроздовидна форма. Храненето им се състои от червеи, насекоми, паяци и мекотели. Изключително са чувствителни към унищожаването на местообитанията, изсушването или оранто на ливади. Особена опасност по тях е неконтролираното зарибяване на планинските езера с малки рибки, особено тези езера, които не са били обитавани от рибна фауна. На Стара планина този вид е регистриран в месността Бабин зуб, Жаркова чука, Коперан

Ursus arctos

Photo: Piotr Krześlak

Черна мечка (*Ursus arctos*)- строго защитен вид

Мечката принадлежи към семейството на зверове и най-голямото е животно в Европа. Теглото ѝ варира в зависимост от местообитанието, в което живее - от 130 до 300 кг. Мъжкото животно е по-голямо от женското, до 250 см е дълъг. Въпреки, че изглежда тромаво, много е сърчна, способна да ходи на два крака, да се изкачи по дървото, да плува. Много е силна. Пълна зрялост мечката постига за 3 или 4 години, като остава потомство на всяка втора година, 2 - 3 малки. Тя прекарва зимата в сън, в предварително подготвен бърлог, който настанява преди снега, за да не оставя следа. По време на хибернацията телесната ѝ температура е 35° C. Мечката принадлежи към месоядни животни, но 95% от храната ѝ е от растителен произход. Храни се с тревни растения, корени, кестени и жир, мед, дребни бозайници, риби, мърша и домашни животни. Местообитанията ѝ са смесени гори в умерената зона.

Photo: Piotr Krześlak

Скален орел (*Aquila chrysaetos*) - строго защитен вид

Скалният орел е най-голямата хищна птица. Дължината му е от 70 до 90 см, с размах на крилата от около 2 м, с тегло от 3,5 до 6,5 кг. Женската е по-голяма от мъжкия орел. Според размера си, те правят впечатляващи гнезда с диаметър 1,5 м, височина 1 м, на скали, рядко по дърветата. Те са тъмнокафяви, със златист цвят в долната част на главата и шията. Обикновено снася две яйца, където по-слабият малък рядко оцелява. Скалният орел е предимно моногамен и живее до около 50 години. Неговото зрение е забележително, 8 пъти по-силно от човешкото. Храни се със зайци, мишки, лисици, куни, мърша, а при липса на храна атакува соколи, бухали, добитък (агнета и ярета). Населява планински и хълмисти райони, без хора, в недостъпни ждрела и скали.

Spermophilus citellus

Photo: Danko Jović

Лалугер (*Spermophilus citellus*) - строго защитен вид

Лалугерът е вид гризачи от семейство катерици. Размерът на възрастните лалугери е около 20 см, а теглото му е от 200 до 400 грама. Тялото му е тънко, опашката къса. Обрасли са със светлокафява козина. Крайниците им са развити, а ноктите остри. Репродуктивният цикъл включва единно до две котила през годината с 5 до 8 малки. Тревопасни са животни и хранят се със семена, корени и кълнове от растения, но също така и с някои видове твърдокрили насекоми, гъсеници и скакалци. Ежедневно консумират около 80 грама храна. През зимния период те са в хибернация и телесната им температура пада до 0 °C. Техните местообитания са открити площи, степи, открити гори, изоставени полета, каменисти райони, сухи варовикови ливадни съобщества. Лалугерите обичат открити пространства, високопланински ливади. На Стара планина те са регистрирани в Копрен, в местността Браткова страна, Вртибог и др. Уязвимостта им е обусловена от изолирането на населението, от унищожаването на местообитанията, от обрастането на естествените ливади и открити площи, от неконтролираното и диво строителство и др.

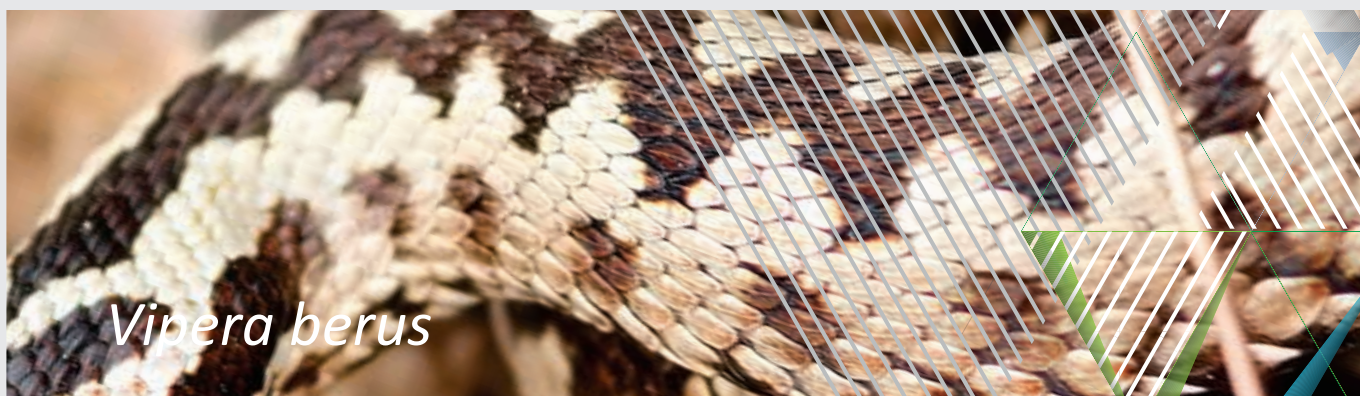
Salamandra salamandra

Photo: Danko Jović

Дъждовник (Salamandra atra) - строго защитен вид

Дъждовникът е широко разпространен вид на територията на Балканите. Той е най-големият опашат земновод. Има вретеновидно тяло с дължина от 15 до 25 см, черно с ясно изразени жълти петна с неправилна форма. Опашката му е по-къса от корпуса. Крайниците са по-слабо развити, така че трудно и бавно да се движат. Мъжките дъждовници са по-тънки и по-малки от женските. Те живеят близо до водата, около планинските потоци в тъмните букови гори. През деня са в подслон в пукнатините на дърветата, под скалите и пъновете. Женското животно полага между 30 и 70 ларви в плитки потоци с пясъчно дъно, в които няма риба. Хранят се с червеи, охлюви, насекоми и ларви, скариди и дребни земноводни. Живеят от 14 до 20 години.

Vipera berus

Photo: Danko Jović

Vipera berus

Усойница (*Viper Berus*) - строго защитен вид

Усойницата е отровна змия от породата *vipera*, към която принадлежи и пепелянката. Отровата инжектира чрез ухапване с отровния си зъб. Усойницата изхвърля по-малко количество отрова от пепелянката, но отровата ѝ е много силна. Дължината на тялото ѝ е около 70 см средно. Женската е по-голяма от мъжката. Освен размера, разликата между половете (полов диморфизъм) се отразява и в цвета на тялото - женските са червеникаво-кафяви и мъжките са сиви. И двамата имат ясна, тъмна зигзагообразна шарка по тялото. Нейното котило се състои от 3 до 8 живи малки, които се раждат в края на лятото. Студената част на годината усойницата прекарва в покой, зимен сън (хибернация). Храни се с дребни насекоми, полевки, мишки, млади птици, гущери, жаби, малки бозайници. Широко разпространена е в Сърбия, а местообитанията ѝ в Стара планина са: Миджор, Бабин зъб, Три кладенца, Заркова чука.

Vipera ammodytes

Photo: Danko Jović

Пепелянка (*Vipera ammodytes*) - строго защитен вид

Пепелянката е отровна змия, много характерна по външния си вид. Нейната дължина е 50 до 70 см, в изключителни случаи до един метър. На предната част на главата има рог, който я различава от другите змии. Цветът на тялото ѝ варира от средата, в която се намира, тъй като има способност да се адаптира към средата. Може да бъде сива, охра жълта до светло кафява. Ухапването на пепелянката е смъртоносно поради силата на отровата и дължината на зъба (до 1 см), с който дълбоко инжектира отровата в тъканите и мускулите. През зимните месеци е в състояние на хibernация. Хранителната база на пепелянката е съставена от дребни бозайници, гущери, скакалци, птици и други змии. Ражда от 4 до 15 малки. Нейните местообитания са широколистните листопадни и вечнозелени гори, скалистите склонове и др.

Zootaca vivipara

Photo: Danko Jović

Живороден гушер (*Zootaca vivipara*) - строго защитен вид

Този гушер принадлежи към класа на влечугите. Има удължено, обло тяло (с дължина от 12 до 20 см) с къси крайници, а опашката му е почти два пъти по-дълга от дължината на тялото. Тялото му е кафяво или сиво в нюанси. Бедрата му са по-тъмни, с ярки петна под формата на бели раета. Ежегодно ражда от 3 до 11 малки. Хранисесбезгръбначни, най-често паяци и насекоми. Обитава във високопланинските райони, със смърчови и елови гори и предпочита влажни и по-студени местообитания, високопланински ливади. Той е устойчив на студ, но непоносим към висока температура и суша. Строго е защитен вид в Сърбия. На Стара планина може да се види по склоновете на Миджор, Стражна чука, Копрен и др.

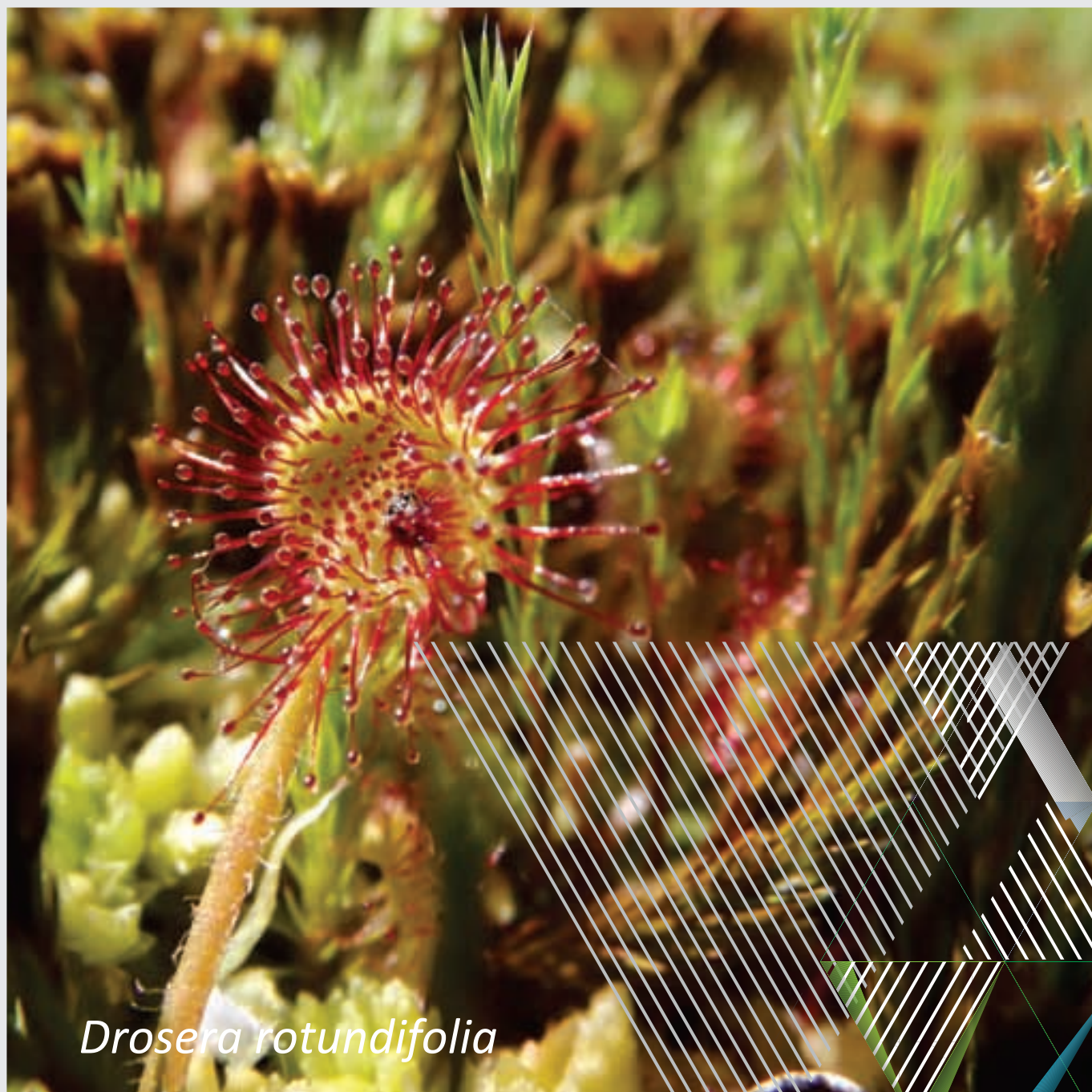
Ablepharus kitaibellii

Photo: Danko Jović

Късокрак гущер (*Ablepharus kitaibellii*) - строго защитен вид

Този гущер има удължено и цилиндрично тяло с дължина до 13 cm. Опашката му е дълга, почти два пъти по-дълга от дължината на тялото. Крайниците му са къси, клепачите неподвижни. Цветът на тялото му е в нюанси от кафяв до бронзов. Бедрата му са по-тъмни на цвят и по гърба са видими прекъсващи раета. Той е в хибернация от края на октомври до март. Женската снася между 2 и 5 яйца. Храни се с дребни насекоми, паяци, малки охлюви, стоножки и други дребни безгръбначни. Живее под камъни и листа на сухи, слънчеви страни на планината. Местообитанията му са дъбови и кестенови гори, пасища и ливади, местообитания степни тип с ниски храсти. Той е широко разпространен в по-ниските части на Стара планина.

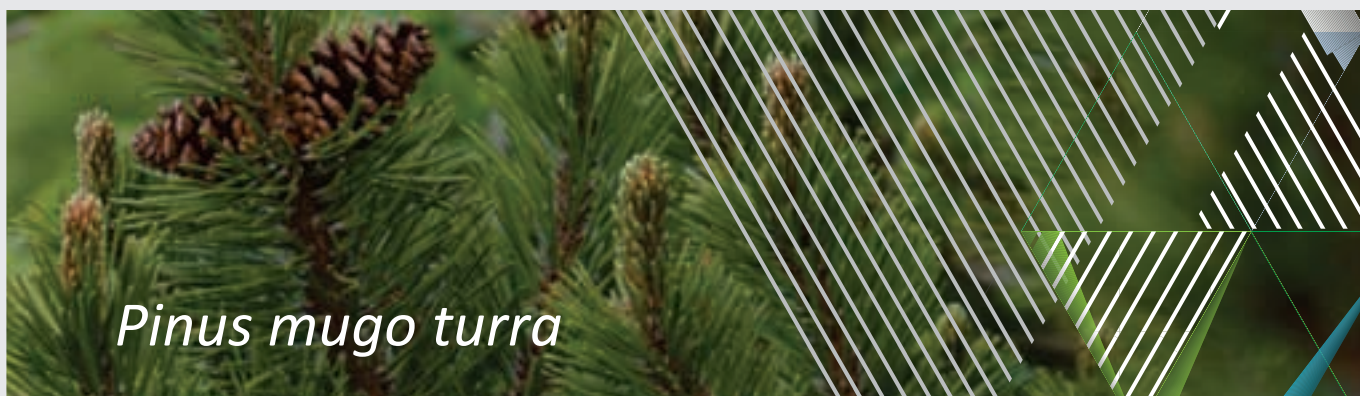
Drosera rotundifolia

Photo: Danko Jović

Несекомоядо растение (*Drosera rotundifolia*) - строго защитен вид

Народното наименование на това растение е росяка. То принадлежи към семейството на месоядните, защото ловува дребни насекоми и мухи. Ако насекомото се намери на нейния лист, не може да избяга и тя го храносмилва. Росяката е многогодишно тревисто растение. Листата ѝ отделят билково лепило и са покрити с червеникава жлезисти косъми. Жертвата привлича със сладкия си слюз, а когато докосне листа, тя се прилепва и не може да избяга. Росяка има способност да движи пипалата си, като по този начин прекарва жертвата си към центъра. Цветът ѝ има пет бели венчелистчета. Росяка се самоопрашва, защото съдържа и тичинка и плодник. Листата се намират на дълги стъбла, кръгли и космати. Тя достига височина от 10 до 30 cm. Цъфти в периода от май до август. Местообитанията ѝ са сезонно влажни региони, крайбрежни потоци, кисели и влажни почви, торфени блата. Унищожаването на местообитанията, изсушването и строителството, както и използването на пестициди - са основните причини за нейното изчезване.

Pinus mugo turra

Photo: Danko Jović

Клек (*Pinus mugo turra*) - строго защитен вид

Клекът е вечнозелено, малко, иглолистно дърво. Коренът му е разклонен през странична коренова мрежа и заема голяма повърхност до 10 метра. Това негово качество е важно за предотвратяването на ерозия на почвата. Височината на бора варира, от наклонен храст до дърво от 10 m. Стъблото му е криво и легнало на земята. Клоните му са дебели и извити нагоре. Иглите са с дължина от 2 до 8 см, тъмнозелени и твърди, но без бодли. Кората е кафява и неправилно напукана. Шишарките са малки, с яйцевидна форма и при узряване стават кафяви. Цъфти в периода юни - юли. Клекът расте бавно и животния век му е до 300 години. Разпростира се върху неблагоприятни и екстремни местообитания, скалисти райони в субалпийския и алпийски пояс до 2600 м надморска височина.

